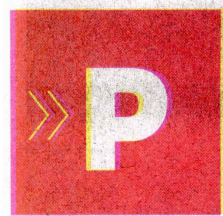

Pustni običaji

VPOGLED V KAOS

Lora Power

ustni korzo je iz mesta in z dežele privabil desetisoče gledalcev,« je 20. februarja 1939 na naslovnici zapisal politični dnevnik *Jutro*. Pust je bil namreč od leta 1889 prepovedan, zato so Ljubljanci pred pepelnično sredo in zaukazanim 40-dnevnim postom rajali za zidovi: v dvorani Grand hotela Union, kavarni Zvezda ali kazinski dvorani, pri hotelirju Mikliču, v prostorih Narodnega ali Sokolskega doma. Novega spreveda so se, kot gre razbrati iz Jutrovega poročanja, silno razveselili. Odprli so ga kavboji na konjih, ki jim je sledila skupina »s pravim estetskim okusom« preoblečenih Kitajk in Kitajcev na rikši, največ satire pa je menda letelo na račun hokejistov – kdove zakaj, saj je le dober mesec pred tem naslov jugoslovanskega prvaka (že tretjič) osvojila SK Ilirija.

»Med tvrdkami, ki so se udeležile korza, da izkoristijo priliko za duhovito reklamo, se je prav dobro odrezala gostilna Mesec z Viča, ki je v spreved uvrstila tricikel z velikim, široko nasmejanim polmesecem, mlad harmonikar pa je z godbo vsem dokazoval, da je pri Mesecu zmerom židana volja doma,« nadaljuje *Jutro*. »Kričeče nasprotje, v kakršnih obstoji današnji čas, je ponazarjal vzorno maskiran Indijanec, ki pa je namesto na konju jahal na – motorju. Prisrčen vtis je napravil visok možak z ogromno glavo, ki je na vrhovi vodil drobnega, preplašenega psička.« Za vozom tvrdke Peko se je vilo mnogo smeha, ki ga je vzbujal velik kokošnjak s svojim čivkanjem, priložnost pa je izkoristila tudi unionska pivovarna: »Možje in žene so si sproti natakali pivo in godci so godli, da se je lahko od časa do časa na vozu zavrtel tudi kakšen par.«

nastopajo vsi glavni liki poganskega izročila – kurenti, laufarji, morostarji, mačkare in škorumati. Toda reklamni vozovi, velikanske glave, harmonikarji, nepogrešljivi Indijanci, celo kure – vse naštetje je bilo pred nekaj leti del ptujske karnevalske povorke, za katero so organizatorji (in krovna turistična organizacija) obljubljali, da nam bo razkrila zgodbe o preteklosti, sedanjosti in one iz prihajajoče dobe.

Razen tistih folklorističnih obredov z roba dežele, ki jih ohranjajo ljubiteljska strast, narodna zavest in etnografski spisi, se je pustovanje predrugačilo v zabavo za otroke.

Tako kot na Triglav bi morali vsi Slovenci vsaj enkrat romati na Ptuj – da odnesemo pete v nostalgijo, rituale in lokalne navade, katerih prvotni namen je bil krepitev vezi v vaški skupnosti. A ne le zaradi sentimentalnosti, tjakaj je treba tudi zato, da se soočimo z erozijo karnevalskega duha – kurent je postal tržna znamka, kurentovanje pa

očmi, jelenjim rogovjem na glavi in medvedjimi šapami, s katerimi si je zakrival roke.

»Prvi zapisi o maskah so že iz antike,« trdi Primož Hieng v knjigi *Pod masko skrit in norčavo odkrit*. »Različni avtorji vedo povedati, da so na primer v starem Rimu obredni piskači, ki so z glasbo spremljali bogoslužne obrede, ob januarskih idah (13. januarja) hodili po Rimu z naličji, preoblečeni v ženske, in da so poleg nabožnih spevov piskali tudi poskočne pesmi. Pri Vergilu beremo, da so si ob prazniku kompitalij italjski kmetje nadevali grozljiva naličja iz lubja, se zabavali ob kosmatih verzih in sproščenem smehu ter vzklikali Bakhusu.«

In čeprav se je pokristjanjevanje alpskih Slovencev začelo v 9. stoletju, se poganska dediščina ni kar tako vdala. Zlasti prazniki so imeli globoke korenine, ki se jim tudi kristjani niso hoteli odpovedati. »Med najgloblje zakoreninjenimi in najpriljubljenejšimi ostanki poganske dediščine so bili obhodi ob praznikih, ki se vsi kopičijo zlasti v zimskih mesecih,« pojasnjuje Hieng. Po staroslovenskem verovanju je to čas mrzlega dela leta, ki mu vlada podzemlje – čas, ko duše rajnkih zaidejo v naše kraje.

Vmešala se je cerkev

Akademik Niko Kuret, ki še vedno velja za največjo avtoriteto na področju preučevanja mask, je bil prepričan, da so naši pradedi z njihovo pomočjo skušali vzpostaviti stik z duhovi prednikov. Prababice menda niso bile vključene v omenjeno obredje, saj je bilo tovrstno početje v prvi vrsti domena moških.

ustvaril zaščito pred zlom. Menda se je skozi čas hrup izkazal kot učinkovita ubranitev pred njim, zato imajo kurenti izobešenih pet zvoncev, v Beli krajini ob pustu zvonijo z njimi okoli hiše, v Prekmurju pa šeme pokajo z biči. In kdo ve, če ravno to ni razlog, da ponekod še vedno na pomlad tresejo drevesa – opravilo, ki so ga (ob dretju) opravljali otroci.

Katero koli knjigo vzamete v roke, povsod boste lahko prebrali, da je Slovenija (vsaj, kar zadeva pustne obrede) Evropa v malem. In prav neverjetno je, da etnologi še vedno nalletijo na drobne vasi, kjer se skrivajo doslej še nevidene maske. In le kje se najdejo vsi ti rokodelci, umetniki in šivilje, ki ohranjajo znanje in izročilo? Z vsakim novim odkritjem se znova in znova potrdijo že davno razkrite resnice o pustu – združuje predvsem tri ključne elemente: odganja zlo, prinaša blagoslove zemlji in kliče k dobri letini, z usmrtitvijo pusta in kresom pa simbolizira duhovno čiščenje.

No, tako je vsaj veljalo, dokler se ni vmešala katoliška cerkev. Čeprav, kot piše kolumnist časopisa *Jutro* februarja 1939: »Tako se je krščanstvo skušalo z združitvijo dveh tolikanj protislovnih praznovanj porugati človeški neumnosti. Hotelo je s pustom ironično priznati ugašajoča verovanja poganstva; nadelo jim je harlekinsko masko. Smej se, norec! Preden se bo zdanilo, boš padel na kolena in se poklonil večni vladarici smrti!« Boj med duhom pusta in duhom pepelnice, tako naš kolumnist O., je v jedru boj med nesmrtno človeško lahkomišelnostjo in nič manj nesmrtnim strahom pred kaznijo in smrtjo.

Tako kot na Triglav bi morali vsi Slovenci vsaj enkrat romati na Ptuj.

Utrjevanje družbenega reda

Ruben Bastiaanse v eseju *Prihodnost pustovanja* razgrne še eno zanimivo tezo. Ko analizira nizozemsko izročilo, navaja ugotovitve zgodovinarja Hermana Pleija o eni najpomembnejših funkcij karnevala. Javno zasmehovanje, kritiziranje, norčevanje, menjava vlog, naselitev v ta ali oni jaz ..., vse to ima zelo jasn namen: utrjevanje prevladujočega družbenega reda. Moralna in celo pedagoška funkcija karnevala se bržkone zrcali tudi v podstati današnje dobe: »Namerni razkroj družbenih struktur služi za prikaz, kakšen bi bil videti svet brezvladja: razuzdan, brezpraven.«

A dandanašnji, ko narava še s pošteno zimo ne postreže več, bi plebsu, že davno odcepljenemu od matere zemlje, s kurenti stežka izbili konformističnega duha. Še za vizualizacijo zla ga ne potrebujemo več – tega je na večernih poročilih še preveč. Zategadelj tudi karneval ne služi več svojem prvotnemu namenu. Razen tistih folklorističnih obredov z roba dežele, ki jih ohranjajo ljubiteljska strast, narodna zavest in etnografski spisi, se je pustovanje predrugačilo v zabavo za otroke – kot dedek Mraz ali zobna vila jih spremlja od vrtca do nižjih razredov osnovne šole, potem jih veselje po pustu hrustu mine, le še kakšen obredni krof se znajde na mizi.

A kot se za državljansko vzgojo spodobi, je pust očitno tu, da nas vsakokrat znova spomni, zakaj potrebujemo red in strukturo, pa če je ta še tako gnila.

Fotografija: DPA

Po ulicah so se »razlivala kar cele poplave smeha, v današnjih časih tako dobrodošlega«. Nesreče ni bilo nobene, toda za goste, ki so prišli od zunaj, je bil program skoraj malo preskromen, so navrgli kanec kritike. »Ako se bo prireditev ponovila – in današnji poskus je pokazal, da so za to dani vsi pogoji –, ji bo treba dati malo širšo organizacijsko osnovo, pa se bo pustni korzo lahko uvrstil med tujskoprometne privlačnosti, kakršnih je naše mesto od sile siromašno.«

Ožemanje turistov

Mirne duše lahko zatrdimo, da ljubljanski »zmajev karneval« ne sodi med »tujskoprometne privlačnosti«, naj se še tako trdijo razglašati, da v povorki dandanašnji

se je transformiralo v folklorno prireditev, priložnost za reklamiranje in ožemanje turistov. V središču Spodnjega Podravja pa se je med opazovanjem šem in mater, ki so otrokem premočno stiskale ročice, izbistrila še ena podrobnost – vzrok, zakaj so nekatera društva, denimo nizozemska karnevalska federacija (FCD), Unesco rekla: »Ne, hvala!«

Nadenimo si maske, slavimo status quo!

Pust sodi med najstarejše praznike, čeravno si etnologi niso edini, kdaj naj bi se prvič pojavil. Soglašajo pa, da je na evropskih tleh najstarejši dokaz oni iz jame po imenu Trois Frères v Pirenejih, kjer je človek pred več kot 20.000 leti naslikal maskiranca z okroglimi

Njegov nepogrešljivi del je bila včasih tudi poroka, saj naj bi mlade oženili še pred postom. Prav zato so se tradicionalno šemili neporočeni fantje. Tiste, ki jim je ohcet spodletela, so doletele sramotilne norčije, namazali so jih s sajami ali pred hišo vrgli kos odžaganega debla, nato pa od domačih terjali plačilo.

Poleg naštetega pa je imelo šemljenje še druge namene. Izročilo pravi, da v pustnem času nihče ni smel ostati lačen. Tudi če komu letina ni bila naklonjena, je bilo treba poskrbeti, da so imeli ljudje in živali dovolj hrane. Tako so celo kokoškam ponudili pičo v obliki kroga, da bi nosile jajca vse leto, saj je lačen pust napovedoval slabo letino. Dober pa je